

KARL KROMER, *Brezje*, colecția *Catalogi Archaeologici Sloveniae editi cura Musei Nationalis Labacensis*, vol. II, Ljubljana, 1959.

Brezje este numele unei localități din Slovenia de nord în care s-a săpat, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, un mare cimitir hallstattian. Materialul rămas inedit în « Naturhistorisches Museum » din Viena este prezentat acum de Karl Kromer, specialist austriac, cunoscut prin publicarea monumentalei monografii a necropolei de la Hallstatt.

Cimitirul de la Brezje se compune din 19 tumuli uriași, conținând în mare majoritate morminte de inhumație. Săpăturile au fost făcute în 1893—1895 de B. Pečnik, dar numai materialul din șase dintre acești tumuli a fost adus la Viena, restul putând fi astăzi considerat ca pierdut. Deși rapoartele lui Pečnik lasă de dorit, mai ales în descrierea amănunțelor de rit și ritual, ele au putut fi folosite în cea mai mare parte pentru definirea inventarului diferitelor morminte.

Din analiza materialelor rezultă că la Brezje se disting două orizonturi cronologice: o grupă redusă de trei morminte plane (unul de inhumație și două de incinerare) datând din Hallstatt C; restul mormintelor (exclusiv de inhumație în tumuli) aparține perioadei de sfârșit a Hallstatt-ului.

Cei șase tumuli de la Brezje se încadrează în acel tip de movile funerare uriașe care se întind în sudul Austriei și în Slovenia.

Astfel cităm cazul unui asemenea tumul la Magdalenska Gora conținând 170 de morminte de inhumație. Dintre cei de la Brezje se remarcă tumulul I cu 81 de morminte, tumulul VII cu 46 de morminte și tumulul XIII cu 54 de morminte. Acești tumuli se formau prin înmormintări succesive, fiecare mort fiind acoperit cu o mică grămadă de pământ, pînă ce întreaga movilă lua dimensiuni uriașe (de exemplu: tumulul VII avea 7 m înălțime). Forma acestor tumuli nu este perfect rotundă. Datorită mulțimii înmormintărilor secundare, ei capătă o formă lunguiață. Evident un asemenea tumul colectiv conținea mormintele nu numai ale unei familii, ci poate chiar ale unui trib, ceea ce demonstrează în această zonă o viață colectivă mai accentuată decît în alte părți ale lumii ilirice unde se întîlnesc tumuli colectivi reduși (cu 7—9 morminte la Glasinac) sau chiar individuali.

Cronologia relativă a diverselor morminte din tumulii de la Brezje se poate stabili, în mare, prin adîncimea lor, amănunt îndicat în rapoartele lui Pečnik. Din analiza adîncimilor rezultă că nu există indicii cu privire la importanța socială a personajului înmormintat inițial într-un asemenea tumul. Numai în tumulul XIII mormintul principal era al unui luptător bogat. În ceilalți tumuli, la nivelul presupus al mormintului principal (sau mai bine-zis inițial), se constată morminte sărace sau chiar fără învențar.

În tumulul VI s-au găsit patru morminte conținând și cîte un cal. Morminte cu cai nu sînt o raritate în această zonă. Se citează

cazuri analoge la Magdalenska Gora și Novo-Mesto.

O mare parte din mormintele de la Brezje erau de luptători. Acest lucru este demonstrat prin numeroase arme ce fac parte din inventar. S-au găsit mai ales virfuri de sulițe din fier și culturi de fier. S-au găsit de asemenea mai multe fragmente de coif și de armură.

Ca și în celelalte necropole ilirice, podoabele se găsesc din abundență. Cităm în primul rând fibulele. Se întâlnesc frecvent: tipul Certosa, fibula serpentiformă, fibula-arbaletă, fibula cu bumbi pe arc, fibula « a navicella ». Diverse asociații din morminte stabilesc contemporaneitatea tuturor acestor tipuri.

Ceramica este sărăcăcioasă. În multe morminte lipsește. Desigur că în multe cazuri este valabilă observația lui Kromer că obiectelor ceramice nu li s-a dat atenția cuvenită, Pečnik aruncându-le cu prilejul săpăturii. Dar chiar și așa, cimitirul de la Brezje se caracterizează, la fel ca și celelalte cimitire ilirice, printr-o cantitate redusă de vase în morminte.

Cronologia absolută a mormintelor mai noi de la Brezje este sec. V, eventual și începutul sec. IV i.e.n., principalul criteriu de datare fiind reprezentat de fibulele Certosa și variantele lor. Sfârșitul cimitirului de la Brezje este pus de K. Kromer în legătură cu pătrunderea celților în Slovenia, eveniment care a avut loc câteva decenii după 400 i.e.n., pe la 380 probabil. În nici unul din tumulii de la Brezje nu s-a găsit nici cea mai mică urmă celtică.

Cimitirul de la Brezje este important în primul rând pentru că ilustrează un orizont limitat cronologic, numai sec. V i.e.n., putând servi astfel drept criteriu de datare pentru alte cimitire ilirice conținând materiale dintr-o perioadă de timp mai largă și care din cauza săpăturilor nemetodice nu au putut fi definitiv clasificate. Este cazul în special al cimitirului de la Vače a cărui publicare recentă arată că imensul material din circa 2 000 de morminte poate fi utilizat numai cu valoare de catalog. Sint de asemenea de remarcat unele analogii pe o arie mai largă

a unor piese luate izolat. De exemplu zăbala de fier din tumulul VI, M₁ de la Brezje (pl. 17/5) este perfect analogă cu o piesă de la Ferigele, datată aici la sfârșitul sec. VI i.e.n. Piesa identică de la Cserzsektomaj (Ungaria) completează tabloul de răspindire a acestui tip de zăbală¹. Se dovedesc astfel strânse legături și pe această cale între lumea tracă și cea ilirică. Zăbala de la Cserzsektomaj făcând parte din grupul Vekerzug întărește relația între acesta din urmă și lumea ilirică. Importante sint și cele câteva morminte cu cai de la Brezje, care, împreună cu celelalte descoperiri de acest fel din Slovenia, pun problema influenței ilirice în obiceiul inmormintărilor cu cai de la Vekerzug și din Ungaria în general, obicei considerat ca fiind caracteristic sciților.

Al. Vulpe

GEORGIUS MIHAILOV, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*. Volumen III, *Inscriptiones inter Haemum et Rhodopem repertae*, fasciculus prior: *territorium Philippopolis. Serdicae (Sofia)*, 1961, 305 p., 259 pl., 1 hartă.

În cadență susținută apar volumele masive ale impozantului « corpus » al inscripțiilor antice grecești, descoperite pe teritoriul R. P. Bulgaria, întocmit de G. Mihailov. Este o publicație la înălțimea cerințelor științei și tehnicii moderne, atît prin documentarea și aparatul critic, cit și prin ilustrarea inscripțiilor, care au fost peste tot verificate de autor, controlate (întrucît ele mai există) și înregistrate fotografic, căutîndu-se o ilustrare cit mai amplă, în limitele posibilităților. Recenziile apărute la primele

¹ M. Párducz, *Le cimetière hallstattien de Szentes-Vekerzug*, în *ArchHung*, II, 1-3, 1952, pl. LXI/2.